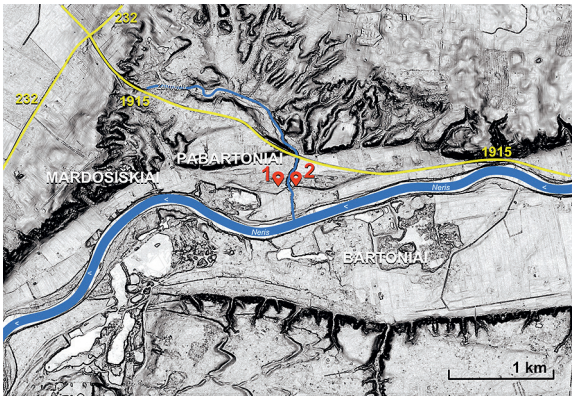
tration of early, hand built pottery fragments was distinguished in the S corner of the trench.

The NE part of the old settlement has been damaged by farm-related construction activities.

Gabrielė Gudaitienė

Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I ir II

2015 m. vasarą buvo tęsiami žvalgomieji ir detalieji archeologiniai tyrimai Pabartonių akmens amžiaus gyvenviečių I ir II teritorijose (1 pav.). Šių dviejų gretimų akmens amžiaus paminklų tyrimų istorija siekia XX a. pradžią, o patys objektai ne kartą lankyti praėjusiame šimtmetyje, tačiau kryptingai, siekiant suteikti paminklo statusą, šie objektai pradėti žvalgyti tik prieš keliolika metų (*ATL 2003 metais*, V., 2004, p. 310). Tuo metu tiksliai nustatyti senovės gyvenviečių lokalizaciją nepavyko. 2014 m. į Pabartonis grįžta inicijavus Neries baseino pirminio apgyvendinimo rekonstrukcijos projektą (*ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 32–38). Atlikus žvalgomuosius tyrimus, lokalizuota Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė I, tačiau antroji gyvenvietė nerasta. Dėl to po vienerių metų ekspedicija pratęsta: vykdyti detalieji ir žvalgomieji tyrimai abipus Želmenos upelio, ant antrosios Neries viršsalpinės terasos pakraščio. Ekspedicijos metu buvo iškasinėta 40 m^2 prieš metus lokalizuotos Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I ploto ir iškasti 6 šurfai spėjamoje Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės II vietoje.

1 pav. Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I ir II (pagal LiDAR)

Fig. 1. Pabartoniai Stone Age Sites I and II

Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietėje I iš viso ištirti 5 plotai po 8 m^2. Visame kasinėtame plote fiksuota daugmaž tolygi stratigrafija. Paviršiuje buvo 5–15 cm storio pilko miškožemio sluoksnis, kuris dengė ruzgelėmis suklostytą keliasdešimties centimetrų storio geltono smėlio, persimaišiusio su pilku miškožemiu, sluoksnį. Šis sluoksnis buvo storesnis PR perkasos dalyje, Neries upės link. Paviršiniame smėlyje ir miškožemyje rasta vėlyvos keramikos šukių, molio tinko, šovinių, metalinių radinių. Po suklostytu sluoksniu atsidengė 12–20 cm pilkai rudo smėlio sluoksnis, kuris perėjo į netolygaus storio tamsiai rudo smėlio sluoksnį. Šiuose sluoksniuose rasta įvairialaikės keramikos, keletas titnaginių radinių. Po to atsidengė rudas smėlis – akmens amžiaus radinių horizontas. Maždaug 0,9–1 m gylyje jis perėjo į 15–25 cm storio netolygaus geltono smėlio sluoksnį, kuriame išryškėjo senovės struktūrų dėmės, buvo gausu titnaginių radinių. Galiausiai geltonas smėlis perėjo į balkšvą smėlį su limonito juostelėmis (įžemį), kuriame dar buvo pavienių radinių, o struktūrų dėmių mažėjo, kol visiškai išnyko. Perkasos plotai, priklausomai nuo dėmių gilumo ir radinių gausos, kasinėti iki 1,2–1,5 m gylio (2 pav.). Pastebėta, kad P–PR perkasos dalyje radinių buvo daugiausia.

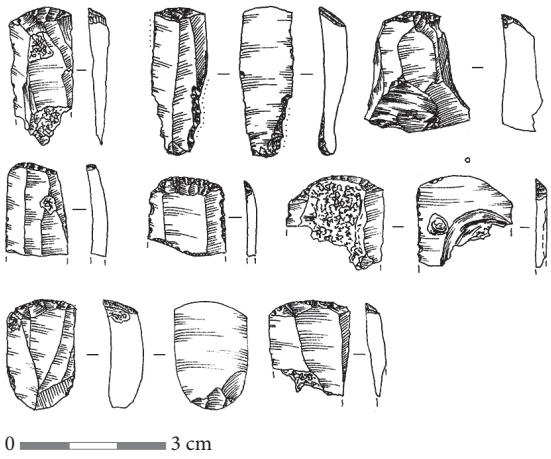

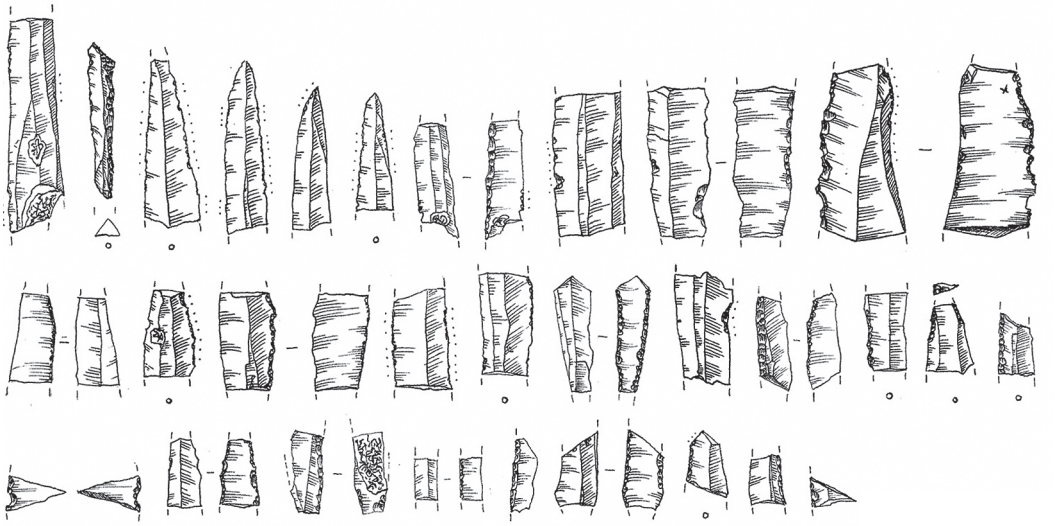
2 pav. Kasinėjimų akimirka. G. Gudaitienės nuotr.
Fig. 2. During the excavation

Kasinėjimų metu rastas 3321 radinys: 2455 titnaginiai radiniai, 137 kitų uolienų radiniai, 17 šovinių ar jų dalių, 12 metalinių radinių, 582 keramikos šukės, 55 molio tinko gabalėliai, 62 degusių kaulų fragmentai ir 1 belemnitas. Apie 93 % titnaginių radinių sudarė skaldymo atliekos: nuoskalos, skaldytinių šerdys, likučiai ar jų dalys, skaldytinių pataisymai, skeltės ar jų dalys, taip pat keletas utilizuotų ruošinių. Aptikti 105 titnago dirbiniai ir jų fragmentai (3–4 pav.). Pagal skaldymo techniką ir dirbinių gamybos technologijas galima numanyti, kad Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietėje I būta vėlyvojo paleolito–mezolito pirmos pusės palikimo, o dalis radinių turėtų būti datuojami neolitu–bronzos amžiumi.

Iš keramikos radinių daugiausia rasta lipdytinės keramikos, taip pat aptikta žiestos, apžiestos ir nenustatytos formavimo technikos keramikos fragmentų. Plote 6 fiksuota lipdytinės ankstyvos keramikos šukių koncentracija. Dešimt šukių buvo glazūruotos. Rasta 11 perdegusios keramikos šukių, 6 puodų dugnų fragmentai su smėlio pabarstų žymėmis, 9 dugnelių fragmentai, 15 pakraštėlių. Taip pat rasta 11 lipdytinės keramikos šukių su įvairios puošybos žymėmis ar nuo puodo formavimo likusiais įspaudais.

3 pav. Gremžtukai iš Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I. G. Gudaitienės pieš.
Fig. 3. Scrapers from Pabartoniai Stone Age Site I

4 pav. Titnaginis inventorius iš Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I. G. Gudaitienės pieš.

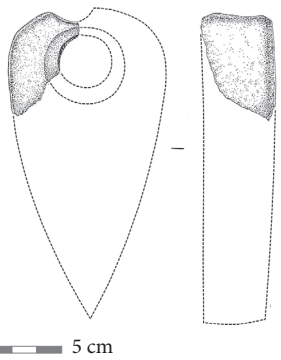
Fig. 4. Flint tools from Pabartoniai Stone Age Site I

Iš netitnaginių uolienų radinių išsiskyrė jotnio smiltainio skaldytinis, nuo kurio nuskeltos šešios nuoskalos. Šie radiniai rasti dėmėje 10d ir aplink ją. Taip pat kasinėjimų metu rastas šlifuoto diabazo kirvio su skyle kotui pentinės dalies fragmentas su dviem gręžtomis skylėmis, priskirtinas neolitui–ankstyvajam geležies amžiui (5 pav.).

Perkasos paviršiniuose sluoksniuose rasta II Pasaulinio karo ir rezistencinio laikotarpio radinių: šešiolika 43 kalibro (7,62 mm) šovinių, tinkamų pistoletams *Tokarev TT-33* arba *ППШ-41*; ir viena JAV 1942 m. kulkosvaidžiams *Browning M2* gaminto 50 kalibro (13 mm) šovinio tūtelė. Be to, aptikta 13 metalinių radinių: galbūt apkausto fragmentas, peilio dalis, 1 geležinė plokštelė, 1 geležinė aprangos detalė, keli vinių ar geležinių strypelių fragmentėliai, taip pat žiedelio (puslankiu sulenktos vielos) fragmentėlis, galbūt vyrių dalis ir keli neaiškios paskirties daiktų fragmentai. Taip pat rasti du geležies lydymo atliekų gabalėliai bei visiškai nusitrynusi

5 pav. Akmeninio kirvio fragmentas iš Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I. G. Gudaitienės pieš.

Fig. 5. The stone axe fragment from Pabartoniai Stone Age Site I

varinė apskrita 15 mm skersmens plokštelė (galbūt moneta).

Šiais metais kasinėjant aptikta gerokai daugiau osteologinės medžiagos – net 62 degę daugiausia nenustatytos rūšies kaulų fragmentai. Plote 5 geltoname smėlyje ir įžemyje buvusioje dėmėje 8 fiksuota degusių kauliukų koncentracija. Taip pat tyrimų metu surinkta su akmens amžiaus horizontu sietinų lazdyno riešutų kevalų ir medžio anglies fragmentų.

Kasinėjimų metu visuose perkasos plotuose aptikta įvairių laikotarpių struktūrų dėmių. Visos jos atsidengė giliausiuose sluoksniuose: akmens–bronzos amžiaus radinių horizonte (6 pav.). Iš viso fiksuota 21 dėmė ar dėmės segmentas, iš kurių 18 – galbūt akmens–bronzos amžiaus struktūros, o likusios 3 – greičiausiai kadaise augusių medžių kelmai. Taip pat aptiktos 9 mažos dėmės, galbūt stulpavietės. Iš daugumos dėmių imti grunto mėginiai makrobotaniniams bei geocheminiams tyrimams.

Dėmė 2, kurioje 2014 m. rastas titnaginis strėlės antgalis, šiemet buvo iškasinėta iki galo – tirtas jos ŠR kraštas plote 4. Išryškėjusi 95 cm gylyje, vėliau dėmė platėjo ir tolydžio šviesėjo. Ji buvo apie 90 cm pločio ir 55 cm ilgio. Radinių joje neaptikta. Aplinkui visiškai atsidengus balkšvam įžemiui, dėmė sumažėjo iki keliasdešimties cm ruoželio, išliko tik ją supanti šviesesnio smėlio periferija su limonito inkliuzais. Dėmė kasta iki 1,45 m gylio.

Dėmė 3 atsidengė plote 4, 70 cm gylyje kaip įvairių atspalvių netaisyklingos formos segmentų darinys, paplitęs per keturis kvadratinius metrus. Dėmėje bei aplink ją iš viso rastos 8 titnago nuoskalos, tačiau iš esmės ši struktūra buvo be radinių. Dėmė buvo apie 50 cm storio. Jos paskirtis neaiški, tačiau planigrafiškai ir stratigrafiškai ji turėtų koreliuoti su greta buvusia dėme 2.

Plote 4, 75 cm gylyje atsidengė ir pilkšvas keliasdešimties cm skersmens *dėmės 5* kraštelis. Jame radinių nebuvo. Dėmė įsiterpė į balkšvą įžeminį gruntą ir tęsėsi iki 1,4 m gylio, jos kontūras nežymiai keitėsi. Jos paskirtis ir apimtys kol kas nėra aiškios.

Visai greta dėmės 5, plote 4, 60 cm gylyje fiksuotos penkios 10–20 cm skersmens dėmelės, išsidėsčiusios lanku. Kiek giliau, 80–90 cm gylyje, fiksuota dar keletas analogiškų dėmelių.

6 pav. Plotas 5, akmens amžiaus radinių horizontas. G. Gudaitienės nuotr.

Fig. 6. The Stone Age settlement layer in trench 5

Galbūt tai buvusios su senovės struktūromis sietinos stulpavietės.

Plote 5 atsidengė daug struktūrų, kurios galbūt ne visos yra vienalaikės, nors išsidėsčiusios labai tankiai. *Dėmė 6* atsidengė 70 cm gylyje, ties rudo ir geltono smėlio sluoksnių riba. Ji buvo pailga R–V kryptimi, maždaug 90–130 cm pločio ir iki 1,7 m ilgio, netaisyklingo kontūro. Ją sudarė kintančios formos tamsūs juosvi segmentai ir pilka periferija. Kasant dėmę stebėtas jos išplatėjimas ir pasislinkimas į ŠV. Dėmėje ir aplink ją buvo gausu titnaginių radinių, anglių. Ji tęsėsi iki maždaug 1,1 m gylio, įsiterpė į balkšvą įžeminį sluoksnį. Sprendžiant iš dėmės stratigrafijos, grunto spalvos intensyvumo ir radinių, galima preliminariai spėti, kad tai neolito–bronzos amžiaus struktūra.

Plote 5 taip pat išsiskyrė pailga, iš dviejų segmentų sudaryta, R–V kryptimi 2x0,4 m dydžio gelsvai pilka *dėmė 8*. Ji atsidengė 85 cm

gylyje greta dėmės 6. Dėmėje rasta titnaginių radinių ir degusių kauliukų fragmentų. Ji tęsėsi iki 1,2 m gylio ir buvo apie 35 cm storio. Struktūros paskirtis neaiški, tačiau stratigrafiškai ji galėtų būti datuojama vėlyvuoju paleolitu ar mezolitu.

Kiek giliau nei dėmė 6, 90 cm gylyje fiksuota 80 cm skersmens *dėmė 9*. Joje rasta daug titnaginių radinių: skelčių ir nuoskalų, dirbinių, taip pat aptiktas vienagalio skaldytinio pataisymas. Dėmė siekė 1,5 m gylį ir buvo 60 cm storio. Jos forma kito, tačiau buvo artima ovalui. Pagal radinių pobūdį ši dėmė galėtų būti datuojama mezolitu.

Visai greta dėmės 9 tokiame pačiame gylyje fiksuota netaisyklingos puslankio formos 1,6–2,3x0,5–0,7 m dydžio juosva *dėmė 10* su tamsesniais tolygiai lanku išsidėsčiusiais segmentais 10a, 10b ir 10c. Dėmė buvo 35 cm storio ir siekė 1,25 m gylį. Joje ir aplink ją rasta titnaginių radinių. Tarp dėmių 9 ir 10 pastebėta degusių lazdyno riešutų kevalų koncentracija. Vėliau, kasant plotą 8, pastebėtas dėmės 10 tęsinys ir pilkšva 70x50 cm dydžio, 30 cm gylio netaisyklingo ovalo formos *dėmė 10d*, kuri arba buvo atskira dėmė, arba dėmės 10 pietrytinis segmentas. Planigrafiškai ji yra išsidėsčiusi visai šalia ir tarsi tęsia pilkšvą puslankio formos dėmę į R, tačiau stratigrafiškai ji išryškėjo 10 cm giliau nei segmentai 10a, 10b ir 10c. Be to, ši dėmė tęsėsi kiek giliau ir išsiskyrė radiniais: ties ja rasta skaldyto jotnio smiltainio ir titnago nuoskalų, o pačiame dugne aptiktas gremžtukas.

Plote 8 aptikta pikšva 40–50 cm skersmens netaisyklingo apskritimo formos *dėmė 13*, atsidengusi 75 cm gylyje ir vėliau prasiplėtusi. Ją sudarė keli tamsesni segmentai. Dėmė tęsėsi iki 1,3 m gylio, o jos periferijoje rastas titnaginis rėžtukas.

Plote 6 fiksuota su senovės gyvenviete sietina 50x70 cm dydžio, 25–30 cm storio ne visai taisyklingos formos *dėmė 15* ir greta jos į ŠR išsidėsčiusios dvi mažesnės *dėmės 15a* ir *15b*. Jos atsidengė 80 cm gylyje, rudame ir geltoname smėlyje kaip pilkšvesnio grunto plotelių virtinė. Jose ir aplink jas rasta titnaginių radinių. Dėmės 15a ir 15b buvo atitinkamai apie 50 cm ir 35 cm skersmens ir 25 cm storio. Maždaug per 1 m į Š–ŠV nuo dėmių fiksuotas plokščias erodavęs 17x14 cm dydžio akmuo, galbūt sietinas su šiomis senovės gyvenvietės struktūrų liekanomis. Dėmių paskirtis neaiški.

PR perkasos dalyje, ties 2014 m. kastu šurfu 13 aptikta neaiškios formos apie 80 cm pločio ir 20 cm storio *dėmė 16*, kuri ėmė ryškėti 1 m gylyje. Aplink ją ir joje buvo titnaginių radinių. Keliasdešimt cm prieš atsidengiant dėmei toje vietoje pastebėta lipdytinės ankstyvos keramikos koncentracija, tačiau jos ryšys su senovės struktūra neaiškus.

Perkasoje fiksuotos bent trys apskritos 30–45 cm skersmens tamsiai rudos dėmės, neišsiskyrusios radinių gausa, galbūt jos buvo kadaise augusių medžių kelmai. Taip pat būta įvairaus dydžio ir formos pilkšvų dėmių ar patamsėjimų, kurie po kurio laiko išnykdavo ir nesieti su jokiomis radinių koncentracijomis.

Siekiant išsiaiškinti tikslią **Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės II** lokalizaciją, mišku apaugusiame kairiajame Želmenos krante, ant antrosios viršsalpinės Neries terasos, 1000 m^2 teritorijoje kasti 6 šurfai po 1 m^2. Kitaip, nei 2014 m., žvalgomieji tyrimai vykdyti arčiau Neries terasos pakraščio. Tai pasiteisino – šurfuose 1, 2, 4 ir 5 aptikta titnago nuoskalų, tad toje vietoje lokalizuota akmens amžiaus gyvenvietė. Šurfas 6 buvo kasamas greta esančiuose II Pasaulinio karo apkasuose, ties pylimu, kad būtų aišku, ar formuojant apkasus nebuvo

pažeista akmens amžiaus gyvenvietės teritorija, tačiau jame radinių neaptikta. Šurfe 3, kastame toliausiai į ŠV, akmens amžiaus radinių nebuvo. Jame rasta lipdytinės ir apžiestos keramikos šukių.

Atlikus žvalgomuosius tyrimus nustatyta, kad Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė II apima maždaug 500 m^2 plotą kairiajame Želmenos upelio krante ir, ko gero, yra gerokai mažesnė nei dešiniajame upelio krante esanti Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė I.

Pabartonių apylinkėse, ant pirmosios viršsalpinės Neries upės terasos, maždaug 200 m į PV nuo Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I, 50 m į P nuo žvyrkelio, vedančio į Mardošiškius, 235 m į P–PV nuo Želmenos upelio ir minėto žvyrkelio susikirtimo vietos, ariamo lauko paviršiuje taip pat rastos 2 titnago nuoskalos. Tad galbūt ten esama senovės gyvenvietės.

2015 m. tyrimai atskleidė, kad Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės I tyrimus tikslinga tęsti į P–PV pusę, žvyrkelio link, kur galbūt yra jos centrinė dalis su didžiąja dalimi radinių. Tuo tarpu aptikus antrąją senovės gyvenvietę kairiajame Želmenos krante, incijuota abiejų akmens amžiaus gyvenviečių Pabartonyse apsauga ir paminklų statusas.

Pabartoniai Stone Age Settlements I and II

In the summer of 2015, 40 m^2 were excavated in Pabartoniai Stone Age Settlement I on the right bank of Želmena, a small tributary of the River Neris (Figs. 1–2). A large quantity of valuable archaeological material was discovered during the investigation: 2455 flint and 137 knapped non-flint stone finds (Figs. 3–4), 582 potsherds of different chronological periods, some pieces of clay daub, 17 cartridge cases, ten metal find fragments, one round copper disc (a coin?), and a stone axe fragment (Fig. 5). Some organic material related to the Stone Age settlement was also collected: 62 burnt bone fragments, some hazelnut shells, and pieces of charcoal.

More than 20 structures associated with the old settlement were discovered, some of which yielded large quantities of flint finds, charcoal, and burnt bone fragments. Nine small stains, which were probably from poles, were unearthed (Fig. 6). Three round, dark brown stains without any finds were considered to be the remains of old trunks.

According to the flint typology, the earliest possible date for this object is the Final Palaeolithic–Mesolithic, but the site was repeatedly inhabited in the Neolithic–Bronze Age and even later. The most recent finds should be assigned to the mid-20th century.

A survey was also conducted on the left bank of the Želmena in order to determine the location of Pabartoniai Stone Age Settlement II. The excavation of six test pits revealed some flint finds and the location of a small Stone Age site.

Vytautas Juškaitis, Karolis Peseckas,
Giedrė Piličiauskienė,
Rokas Vengalis, Gytis Piličiauskas

Žvalgomieji tyrimai Šventojoje, Elijos gatvėje 9

2015 m. Šventosios senovės gyvenvietėje (UK 1813) atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai 10 ha dydžio teritorijoje sklype Elijos g. 9, Palangos mieste. Atlikti geofizikiniai tyrimai georadaru (18 profilių, 2,5 km) ir mag-